

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Kulturális elit Debrecenben

A debreceni szellemi közeg és kulturális élet

Béres-Áfra Zsuzsa

Témavezető: Prof. Dr. Kovách Imre

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program

Debrecen, 2024

I. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A kultúrának meghatározó szerepe van a társadalom formálásában és a társadalmi viszonyok alakításában. A kultúra formálói, a kulturális elit tagjai is hatással vannak arra a társadalomra, amely elitpozíciójukat legitimálja. Magyarországon – empirikus módszerekkel – a három elitcsoport közül (gazdasági, kulturális és politikai) legkevésbé a kulturális elit kutatott. A rendszerváltás időszakában ennek az elitcsoportnak az összetétele változott legkevésbé (Kristóf 2011b). A fogalommeghatározáskor nehéz megalkotni egy érvényes keretrendszert, hiszen egy helyi társadalomban vizsgálódva további kérdés lehet az, hogy kik tartozhatnak a kulturális elithez.

A kutatásom a debreceni kulturális elitre irányul. Debrecen, a keleti régió központjaként, illetve sajátos identitása, szellemi légköre, meghatározó történelmi múltja és hagyományai révén egy olyan helyi kultúrát és elitet alakít ki, amely a város, valamint a környező települések életére is jelentős hatású. A városvezetésnek pedig nem titkolt célja, hogy régiós szinten ez a szerep folyamatosan erősödjön.

A debreceni kulturális elit tagjai közé sorolok minden olyan Debrecenben alkotó művészt, akinek a hivatását kiemelkedő szakmai vagy állami díjjal ismerték el, őket jelölöm meg a kulturális eliten belül művészeti elitnek. A vizsgálat tárgyát képező csoporthoz tartozónak tekintem a debreceni kulturális intézmények vezetőit – döntéshozói pozíciójuk révén. Ők jelentik a kulturális eliten belül a pozicionális elitet. Kutatásomnak ezt az elitfogalmát a rendszerváltás utáni első, 1993-as – majd később több hullámot is megélt – elitkutatását követve alkalmaztam. A kutatók a kulturális elithez tartozónak tekintették azokat, akik vezető pozíciót töltöttek be a kulturális életben, továbbá az állami díjakkal elismert művészeket (Szelényi – Szelényi – Kovách 1995).

A kulturális elitet kutatva a klasszikus elitelméletek (Mosca 1939, Spengler 1994 [1918], Pareto 1963, 1983, Ortega 1944, 1995, Bibó 2004) segítenek megérteni azt a történelmi és társadalmi viszonyrendszert, amely életre hívta az elit fogalom használatát és az elitkutatásokat. Az elitek válsága volt a kiindulópont fogalom megjelenése kapcsán, valamint olyan kettősségek vizsgálata, mint a többség–kisebbség, elit–tömeg, vezetés–engedelmeskedés. Ezekben a dichotómiákban gondolkodva már egyfajta társadalmi elit funkciók meghatározása is történt, úgy mint az értékek teremtése, átadása és közvetítése, továbbá a kulturális termékek befogadásának befolyásolása.

A kutatók három elitcsoportot különböztetnek meg – politikai, gazdasági és kulturális –, melyek az általuk birtokolt tőkefajták alapján határozhatók meg (Szalai 2001). A gazdasági,

kulturális, szociális és szimbolikus tőke jelentős része az említett három elites csoport között oszlik el. Ez a jelenség leírhatóvá teszi a társadalmi struktúrákat, adott esetben azt, hogy kik tartoznak a társadalom magasan kvalifikált osztályaihoz (Bourdieu 2010). Bourdieu (1978) tőkeelmélete szerint a kulturális tőke alapozza meg a kulturális hatalmat, vagyis a kulturális tőke birtokosai előnyökhöz juthatnak a kulturális szférában. A kulturális elit egyik legfőbb jellemzője, egyben kiváltsága is, hogy a legfontosabb tőkefajtája: az *iskolázottság*. Ez annyit tesz, hogy a kulturális elit tagjai a társadalom többi tagjához képest, s a másik két – a gazdasági és politikai – elitescsoportéhoz képest is általában magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, ezáltal képesek az intellektuális közösségekre hatást gyakorolni, a kultúrát formálni, illetve termelni (Kristóf 2011b). A kulturális elit belső működését tekintve a reputációnak nagyon fontos szerepe van, az elismerés mechanizmusa nélkül a kulturális rendszer működésképtelenné válna. A kultúra vagy kulturális mező önrendelkezési fokát jól mutatja az, hogy az adott rendszeren vagy mezőn belül az elismerési mechanizmusok mennyire tudnak kívülről irányítás nélkül, önállóan működni. Olyan rendszerekben, mint például a korlátolt művészeti termelés – magaskultúra – mezőjén belül behatárolható, hogy kik vannak hatással a reputációtermelésre, éppen ezért a mező belső szabályai és értékei alakítják az elismerés folyamatát, kritériumait (Kristóf 2011a). A reputáció továbbá egy fontos mérőeszköz a kulturális mezőn belüli státuszpozíciók meghatározásában, hiszen láthatóvá teszi, milyen múltbéli teljesítmény alapján ismerik el egymást a kulturális elittagok, s ez hierarchizálja a mezőn belül betölthető státuszokat (Kristóf 2021).

Egy lokális közösség életében kiemelten fontos szerepet játszik a közösségi emlékezet és az identitástudat, amelyek az integráció fontos elemei, s utóbbira jelentős befolyással vannak az identitást építő és erősítő elitek. A debreceni kulturális elit helyi identitásának jellemzése, sajátosságainak feltérképezése érdekében szükséges a debreceniség mint fogalom, illetve mint jelenség, magatartásforma vizsgálata is (Balogh 1969, Debreceni 2020, Kálmán C. 2010, Mocsár 1981).

Az elit működése egy adott térben – adott társadalomhoz és akár településhez kötődően – írható le. A kulturális elit esetében megkerülhetetlen kérdés, hogy társadalmi csoportként milyen mechanizmusoknak köszönheti létét az adott társadalmi közegben. A debreceni kulturális elitről beszélve pedig különösen hangsúlyossá válik ez a kérdés a várost érintő speciális, lokális jellemzők, a csoportdinamikák feltárása miatt. A kulturális elit belső rendezettségén túl felvetődik, hogy mint befolyással bíró csoport, miként hat a társadalom

többi tagjára, kulturális tőkéje révén képes-e a társadalmi integráció növelésére. Az elitnek jelentős szerepet tulajdonítok a társadalmi integráció lehetséges módjainak közvetítésében, s minél magasabb szintű elérésében, hiszen működése révén – akár a pozicionálás, akár a művészeti elitről van szó – olyan közösségeket alakít(hat) ki, amelyekhez, mint a kultúra iránt érdeklődők, a kultúrát fogyasztó egyének tartozhatnak a társadalom elitesoportokon kívüli tagjai is. Ezek a mechanizmusok a társadalmi integráción keresztül vizsgálhatók, érthetők meg. A köznyelvben az integráció hozzásegíti az egyént a közösséghez tartozáshoz (Utasi 2002), társadalomtudományos értelemben pedig az egyén vagy egy társadalmi intézmény képes együttműködni egy másik csoporttal/közösséggel (Kovách et al. 2016, Kovách 2017). Az integrációban fontos szerepet töltenek be a normák és az értékek. Ezek, az együttműködést megtartva erősítik az összetartozás érzését (Dupcsik – Szabari 2015). A kulturális elit feladatai közé tartozik az elvárt és elfogadott normák és értékek közvetítése. Lokális szinten a helyi közösséghez való tartozás érzésének és a tér reprezentációjának erősítésével képes integrálni a kulturális elit. Heterogén csoportok és közösségek létrehozása, amelyekhez a kultúrafogyasztók csatlakozhatnak.

Az empirikus – kvalitatív – kutatásom arra irányult, milyen a vizsgált minta elitképe, mennyire konvergál a valósághoz, milyen hatással van a lokalitás a kulturális elitre, és hogy képes-e helyi identitást és imázst építeni a debreceni kulturális elit. Dolgozatom eredményeit bemutató fejezetében a kutatási kérdéseimhez kapcsolódóan az alábbi szempontok mentén elemeztem az interjúkat: az elméletek és szakirodalmak által meghatározott és a vizsgált minta által magáénak tulajdonított kulturális elitkép hasonlóságai és eltérései, külső és belső elvárások az elittel szemben; jellemvonások és szerepek a kulturális eliten belül; önmeghatározás; lokális hatások az elit működésében, továbbá integrációs mechanizmusok az elit működésén belül. A kvalitatív kutatást kiegészítve a Debrecen-kutatás négy hullámának releváns kérdéseit felhasználva vizsgáltam azt, hogy a helyiek, a város lakói mitől érzik magukat debreceninek, milyen tartalommal töltik fel a debreceniséget, mit jelent számukra a helyi identitás, milyen kulturális intézményeket látogatnak leginkább, mennyire elégedettek a város kulturális életével, továbbá kiket tekintenek kulturális elittagoknak és véleményformálóknak.

II. Az alkalmazott módszerek vázolója

A Debrecen kulturális életére és a város kulturális elitjére irányuló feltáró kutatásom módszertana három fő pillérrre épül. Elsőként félig strukturált interjúkat készítettem a

debreceni kulturális elit tagjaival. Másodszor a Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszékének Debrecen-kutatás elnevezésű kvantitatív, kérdőíves kutatásának eredményeit is felhasználtam az elemzésem során annak érdekében, hogy árnyaltabban lássuk az elit társadalmi hatását és befolyását, továbbá a város lakóinak az elitképet, a városról alkotott arcát és a kulturális fogyasztását. Harmadszor pedig a város kulturális fejlesztési stratégiáját elemeztem abból a célból, hogy vizsgálható és értelmezhető legyen, az elittagok jövőbe tekintő kulturális térre vonatkozó elvárásaik, elképzeléseik mennyire vannak összhangban a város kulturális fejlesztési tervével, így láthatóvá váljon, milyen prioritások mozgatják a kulturális élet fejlődését, s ebben hol és milyen szerepet kap a helyi kulturális elit.

A kvalitatív, interjú kutatásomat a doktori képzésem második évében 2017-ben kezdtem el, az utolsó interjút pedig 2020-ban vettem fel. Kutatásom ezt a bő három évet öleli fel, dolgozatom leginkább erről az időszakról ad látóképet – habár a kutatás időszaka, valamint az azt megelőző években zajló politikai és gazdasági változások hatással voltak az interjúalanyok megítélésére és válaszára, így közvetve a múltba és jövőbe mutatóak is az eredmények.

A felkeresett elittagokkal egy interjúvázlat szerint beszélgettem. A félig strukturált, átlagosan 1-1,5 órás, személyesen felvett, diktafonnal rögzített interjúk a legtöbb esetben lehetővé tették, hogy megismerjem a debreceni kulturális elittagok személyes, valamint szakmai életútját, a városhoz fűződő kapcsolatukat, a hely szellemi légköréről alkotott véleményüket és ismereteiket, általában az elitről és a kulturális elitről alkotott képüket, valamint a város kulturális életére vonatkozó jövőbeli terveket, az ehhez kapcsolódó egyéni vágyakat és félelmeket, valamint a saját (elképzelt) helyüket a helyi kulturális szférában, intézményrendszerben..

Az elit és kulturális elit vizsgálata sokrétű és különböző kérdések feltárására, illetve megválaszolására ad lehetőséget a kutatónak, ha egy erős identitású lokalitáshoz köthető kulturális közeg és annak elitjének megismerése a cél.

Az interjúk elemzése során a következő kérdésekre keresem a választ:

1. *A vizsgált mintának milyen elitképe van?*
 - Van-e különbség a szakirodalom megállapításai és a vizsgált minta elitképe között, a pozicionálás és művészeti elit elitképe között?

- Milyen társadalmi jellemzőket, szerepeket tulajdonítanak a megkérdezettek a kulturális elitnek?
2. *Milyen hatással van a lokalitás és/vagy regionalitás a kulturális elit működésére?*
 - Milyen az a lokális kulturális közeg, amelyben a debreceni kulturális elit munkássága értelmezhető, mennyire van hatással az elit annak működésére, s hogyan hat vissza a városi kultúrpolitika tervezése az elit tagjainak tevékenységére?
 3. *Milyen mértékben képes hozzájárulni a helyi identitás és imázs építéshez a debreceni kulturális elit? Mennyire érzik fontosnak vélemény- és kultúraformálásuk révén a helyi közösségek, illetve azok identitásának erősítését, a város imázképének kialakítását?*

A kutatás során elsődleges kérdés volt, hogy egy lokális térben működő kulturális elit miként értelmezi saját kultúraformáló szerepét, milyen elitképe van, illetve milyen szerepeket, funkciókat tulajdonít általában az elit tagjainak. A kutatás másik kiemelt jelentőséggel bíró dimenziójává vált a helyi szellemi légkör megismerése, a debreceniség örökségének tovább élése az identitásban, a kulturális aktorok lokális működésében. Az előző kérdésekkel összefüggően arra voltam kíváncsi végül, hogy mennyire integráltak a kulturális elittagok a debreceni kulturális életbe, a saját közösségükbe, illetve mennyire erősítik a befogadó közösség helyi identitását, integritását.

A felvett interjúk egyértelművé tették, hogy a város kulturális életének a fejlődését, valamint a lokális elit helyét, illetve szerepét a jövő tervezésében lényeges megismerni a város kulturális fejlesztési terve felől közelítve is. Ennek oka, hogy a kutatás időszaka alatt elindult a városban egy nagyszabású fejlesztési terv kidolgozása, amely a gazdasági fejlődés mellett a kulturális fejlesztéseknek is jelentős teret ad. A fejlesztési terv kidolgozásának időszakában pályázott Debrecen másodjára az Európa Kulturális Fővárosa cím elnyerésére. Habár a pályázatot nem nyerte meg a város,¹ a fejlesztési tervek megvalósítására ennek ellenére is ígéretet tettek, ami nagyon sok művészeti ágat, Debrecen elismert és kiemelkedő művészeit egyaránt érinti. Éppen ezért a jövőre vonatkozó kérdések kapcsán izgalmassá vált azzal a kérdéssel foglalkozni, hogyan néz ki a D2030 elnevezésű fejlesztési terv, és hol tart most, milyen hatása lehet az elittagok lokális működésére.

¹ 2023-ban Magyarországon Európa Kulturális Fővárosa Veszprém lesz.

A kutatás módszertanának harmadik pillére – a Debrecen-kutatás – fontos kiegészítése a lokalitás, a debreceniség megismerésének, ami alapvetően meghatározza a Debrecenben működő kulturális elit munkáját. A kutatás 2018-ban indult el, és jelenleg is évente ismétlődően vizsgálja a város lakosságát, az itt élők véleményét bizonyos problémák, jelenségek mentén, továbbá a debreceniek adott évre vonatkozó reális helyzetét igyekeznek mérni. A Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszékén zajló kutatás során több hullámában nekem is lehetőségem nyílt a doktori kutatásomhoz kapcsolódó kérdéseimet feltenni, így olyan kérdések is a kérdőívek tárgyát képezték, amelyekkel érthető vált, hogy a debreceni polgárok mit gondolnak a városról, a lokális identitásról, a hétköznapi életben létezik-e, valós-e még az úgynevezett hely szellemének a működése, és ez mennyire van összhangban azzal, amit a város kulturális értelemben vett vezető rétege gondol, továbbá, hogy bizonyos kulturális, művészeti intézmények látogatása, a kultúrafogyasztás milyen szinten van jelen a debreceni közösségekben, illetve hogy kiket tekintenek meghatározó kulturális aktoroknak, szereplőknek.

III. Az eredmények tézisszerű felsorolása

1. A vizsgált minta elitképe

Az interjúkat elemezve az elitök önmeghatározásának négy típusát különböztettem meg. Vannak, akik a kulturális elittagoknak az – bibói (1986) értelemben vett – értékközvetítést szánják feladatként (1. típus) – őket tekintik a kultúra magas szintű művelőinek és értőinek, az értékek közvetítőinek, akik tükröt tartanak a társadalomnak, kritikai szemléletükkel felhívják a figyelmet a társadalmi változásokra, problémákra. Megjelent a mintaadás is a válaszok között (2. típus). A klasszikus értelemben vett mintaadókat tekintik a többség számára mintaként szolgáló elittagoknak, akik a kultúra – valamely területén – magas szintű befolyással bírnak, illetve mintaadókként folyamatosan jelen vannak, láthatóak, a nyilvánosság elé léptek (Ortega 1995). Az említetteken túl vannak azok, akik az értelmiségi elitbe tartozó kultúrafogyasztókat sorolják a kulturális elit tagjai közé (3. típus). Végül pedig egy olyan megközelítés is megjelent az elitmeghatározás tekintetében, amely a kultúra két pólusú szervezésére, az alulról szerveződésére, valamint a külső hatásra, a kultúrpolitikára helyezi a hangsúlyt (4. típus).

A kulturális elit értelmezésekor az interjúalanyok több dimenzió felől közelítették meg a definíciós lehetőségeket. A válaszok alapján az jól látszik, hogy nagyon eltérően vélekednek arról, kik a kulturális elit tagjai, és ezekben a különböző értelmezésekben erőteljesen torzít az,

ahogy az értelmiség tagjaira és a kultúrpolitika szereplőire tekintenek. A kulturális elittagok saját magukra leginkább médiumként, transzferszereplőként gondolnak, tehát valamiféle közvetítői szerepet szánnak a kulturális elittagoknak, akik kultúrpolitikai támogatással az értelmiségi elit felé a művészet nyelvén szólnak, értékeket adnak át. Azonban a válaszokban ritkán fedezhetőek fel a klasszikus elítelméletek elitekre vonatkoztatott funkciói és/vagy szerepei – többség–kisebbség, elit–tömeg és vezetés–engedelmeskedés dichotómiái –, habár a mintaadás és a hétköznapi emberek felé nyitás megjelenik, sokkal inkább a klasszikus értelemben vett értelmiségiek kerülnek elméleti síkon elitpozícióba a válaszok alapján.

2. A város kultúráját meghatározó szellemi légkör a kulturális elittagok értelmezésében

A keleti régiónak bizonyos értelemben központja Debrecen, mégsem lehet azt mondani, hogy ez a város kulturális centrum lenne, habár igenis jelentős az a pozíció, amit Debrecen elfoglal a magyar kulturális életben. Mit jelent a civis identitás? Leginkább azt lehet látni napjainkban, hogy a civis öntudat mint fogalom még él a köztudatban, de kettősség mutatkozik annak a megítélésben, hogy feltölthető-e megélhető tartalommal. Hogy hagyományos értelemben vett civis öntudat már nem létezik, egyik oka lehet, hogy számát tekintve megsokszorozódott a város lakossága. Ezért inkább az emléke van meg a debreceniek egy részében a civis öntudatnak, tehát azoknak a toposzoknak, sztereotípiáknak, amelyekből felépült a városnak egyfajta identitástörténete. A megöröklött emlékeknek az állandó újrendezése az, ami az identitásteremtés szempontjából fontos a debreceniségben. Az egyének sajátos képet és kötődést alakítanak ki a debreceni emlékezettel, és ezek a sajátos jellemvonások építenek ki maguk körül közösségeket, amelyeket a debreceniség tartalmával fel lehet tölteni. Ezeket a tartalmakat mindig befolyásolja az, hogy hányféleképpen és milyen módon használják a várost az itt élők.

A kulturális elit, mint a működése által integráló erejű csoport, képes erősíteni a közösségi identifikációt. Az értekezés szempontjából kiemelendő mechanizmus az értékek és normák csoportja, ahol az elittagok a hatásukat a normákat követő cselekvések által, az értékek és tudás mentén érik el. A debreceniség esetében ehhez erősen kötődik a térbeliség és lokalitás mechanizmusa, amely szintén valamilyen közös tudásra alapoz. A normák és lokalitás dimenziója tehát fontos szerepet tölt be a civisség mint identifikációs tényező fenntartásában és erősítésében, hiszen a helyi közösséghez tartozás érzését és a tér reprezentációját erősíti a debreceniség által hordozott és elfogadott normákkal együtt. Azt láthatjuk, hogy közösségről beszélve az integritás alapjává a kollektív identitás válik, a

közösségek pedig vannak határai, amelyeket vagy enged átlépni külső személyeknek, vagy nem, így a közösségből való kizárással erősíthető az úgynevezett mi-tudat, amely az elemzés szerint a debreceniségnek az alapja. Ebben a közösségben ezért a határt jelölő elfogadott értékeknek és normáknak minden esetben integráló szerepe van (Csurgó – Légmán 2015). A debreceniség mint szellemi és kulturális örökség azért válhat jelentős közösségi tényezővé, mert lényegi elemei a kultúrában ragadhatók meg, identifikációja révén képes a társadalom koherenciáját biztosítani, valamint rendszerbe szervezni. Amennyiben a debreceniség kulturális tényezőként hat egy közösségen belül, az kihat annak életmódjára, kapcsolatrendszerére, amely egy kulturális modell mintáját hozza létre. A közös identitás és az integráció kialakulásában a kapcsolatoknak, azon belül is a zárt kapcsolati rendszereknek igen jelentős szerepe van, mivel a zárt hálózatok a közösség tagjaiban a bizalom érzését erősítik, ezáltal erős kapcsolatokká válnak (Gerő – Hajdu 2015). Ha pedig egy közösség bezártsága növekszik, akkor bizonyos előnyök csupán a közösség tagjainak számára válnak elérhetővé (Weber 1987). Ezek az erős kapcsolatok és privilégiumok segíthetik a debreceniség örökségének életben maradását.

3. Integrációs mechanizmusok és hatás

Ha a kulturális elit feladataihoz az integráció felől közelítünk, azt látjuk, hogy jelentős szerepük van a társadalom által elvárt és elfogadott *normák és értékek közvetítésében*. Ebből következik, hogy a kulturális elit integrációs szerepe nem értelmezhető befogadó közösség nélkül. A *közösséghez tartozás* érzése pedig – legyen ez a közösség az elit belső közössége vagy a befogadó közösség – tudja erősíteni az integráltság érzését.

A kulturális elit integráltságát tekintve lényeges dimenzió, hogy a városon belüli közösséggé alakulás meglétét vagy hiányát alapvetően a debreceniség hagyományának tényezőivel összefüggésben értelmezi több megkérdozett elittag is. Kritikaként jelent meg a beszélgetések során, hogy ez a város nem eléggé befogadó a helyben működő művészek felé, és nem tud egy olyan (elit)közösség kialakulni, amelynek saját identitása lenne, vagy amely a közösség által az integráltság érzését erősítené. Az integrációnak, a közösséghez tartozás érzésének egyik erőteljes aspektusa az elismerés és elfogadás megélése. Az interjúalanyok több esetben arról számoltak be, hogy a város mintha egy kicsit kevésbé próbálná láthatóvá tenni a művészi értékeit – legyen szó akár még élő, vagy már eltávozott művészeiről,

építészetéről stb. –, míg bizonyos esetekben az intézmények láthatósága² jelentős szerepet tölt be a kultúrpolitikai megnyilvánulásokban.

A kulturális elit egyik legfontosabb szerepe az integráció mechanizmusán belül az értékek és normák megőrzése és átadása. A közös érték- és normarendszer kialakítása a közös identitáson keresztül a társadalom kisközösségeinek integrálását segíti elő. Az elitnek ezt a funkcióját a megkérdezettek saját magukra vagy a közösségen belül másokra vonatkoztatva többen is említették az interjúk során, az alábbi kifejezéseket használva:

- tudja magával húzni a tömeget
- tanítani kell
- legyen számukra benne (értsd: a kulturális közösségben) jövőkép.

Lényeges, hogy a kulturális eliten túl a helyi döntéshozóknak is fontos legyen a kultúra és annak finanszírozása, hiszen ez javít(hat)ja a helyi lakosok életminőségét, és nevelési/oktatási szempontból sem elhanyagolható aspektus.

4. A város lakóinak véleménye Debrecen kulturális életéről és elitjéről

A Debrecen-kutatás releváns kérdéseinek elemzése betekintést engedett abba, hogyan vélekednek a helyiek a debreceni kultúráról, véleményformálókról, intézményekről és a debreceniségről. A város kapcsán elsősorban a cívisséggel kapcsolatos fogalmak jutottak a megkérdezettek eszébe, de különböző intézmények is megjelentek, mint például a Nagytemplom, egyetem. Érdekes, hogy a debreceniséggel kapcsolatos rögzült fogalmak csak abban az esetben jelentek meg válaszként, amikor azt a kérdést tettük fel, milyen kifejezések jutnak először eszükbe a városról, az emberi tulajdonságokkal felruházott Debrecen esetében kevésbé jelentek meg az ismert sztereotípiák.

A kulturális intézmények látogatottsága esetében a szórakoztató kulturális intézmények magas arányban vezetnek, és érdekes továbbá az is, hogy a klasszikus, úgynevezett régi intézményekhez képest például a MODEM, mint viszonylag új kulturális intézmény, alig ismert és látogatott. Fontos továbbá, hogy a relatíve alacsony intézményi látogatottság ellenére is általában elégedettek a helyiek a város kulturális életével.

Hogy mitől debreceni valaki, a válaszok alapján azt mondhatjuk, attól, hogy debreceninek vallja magát, de az is számít, hogy élete nagy részét a városban élje.

² Lásd például a 2022. májusában megrendezett Culture to Business szakmai konferenciát, ahogy kizárólag nagy művészeti intézmények mutatkoztak be a szolgáltató szektornak.

Összegzés

Doktori értekezésem a debreceni kultúra formálóira koncentrálok, éppen ezért kutatásom során arra törekedtem, hogy a debreceni kulturális életet, az arra leginkább hatással lévő véleményformálókat, a helyi kulturális elit tagjait minél jobban megismerjem, és közegekre vonatkozóan mintázatokat, tendenciákat tárjak fel.

Kutatásom elsődleges kérdése volt, hogy egy lokális térben működő kulturális elit miként értelmezi a kultúraformáló szerepét, milyen elitképet, illetve szerepeket és funkciókat tulajdonít az elit tagjainak. A másik nagyon fontos dimenzió a helyi szellemi légkör megismerése volt, továbbá lényegesnek tartottam feltárni a debreceniség örökségének továbbéletesét az identitás tekintetében, a kulturális aktorok lokális működésében. Végül pedig az előző kérdésekkel összefüggésben arra kerestem választ, milyen formában integráltak a debreceni kulturális elit tagok a helyi kulturális életbe, a saját közegeikben, illetve mennyire erősítik a befogadó közösség helyi identitását, integráltságát. A doktori kutatásom és jelen értekezés Debrecen város kulturális életét tekintve egy izgalmas, átalakulásokkal terhelt időszakban mutatja be a helyi közösségre hatással bíró kulturális elitet, az elitekről, a kulturális és szellemi örökségről alkotott képüket, az integrációban betöltött szerepüket. A legfontosabb téziseken keresztül is betekintést nyerhettünk abba, hogy egy lokális szintén működő elit milyen sajátosságokkal küzd, milyen hatások érik, s milyen tényezők befolyásolják a helyi kulturális életben betöltött szerepét. A dolgozat egy néhány éves periódusra koncentrálok tárta fel a debreceni kulturális elit működési mechanizmusait, ám ezek az eredmények további kérdéseket vetnek fel, megalapozva ezzel egy lehetséges újabb kutatást, amely elvezethet az összefüggések még teljesebb feltáráshoz és megértéséhez.

Irodalom

Balogh István (1969): Debreceniség. (Egy irodalmi fogalom története és társadalmi háttere). Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem, Studia Litteraria VII. 1969. 11–53.

Bibó István (1986): Válogatott tanulmányok I-III. Budapest, Magvető Kiadó

Bibó István (2004): Válogatott tanulmányok. Budapest, Corvina Kiadó

Bourdieu, Pierre (1978): A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Budapest, Gondolat Kiadó

Bourdieu, Pierre (2010): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In (Angelusz Róbert – Éber Márk Áron – Gecser Ottó szerk.): Társadalmi rétegződés olvasókönyv. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_2A_19_Tarsadalmi_retegzodes_olvasokonyv_szerk_Gecser_Otto/adatok.html (utolsó látogatás dátuma: 2017. június 14.)

Csurgó Bernadett – Légmán Anna (2015): Lokális közösség, megtartó közösség. Elméleti megközelítések a lokális közösség integráló szerepének vizsgálatához egy vidéki településen. socio.hu, 2015/4 http://socio.hu/uploads/files/2015_4/csurgo_legman.pdf (utolsó látogatás dátuma: 2017. május 8.)

Debreczeni Attila (2020): A debreceniség: Kazinczy és egy nyelvi paradoxon születése. In: Bódi Katalin – Lapis József (szerk.): A debreceniség mintázatai: Városi identitás és a lokális emlékezet rétegei a kora újkortól napjainkig. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 24–71. oldal

Dupcsik Csaba – Szabari Vera (2015): Elméleti bevezető az Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban című OTKA kutatáshoz. Socio.hu, Társadalomtudományi Szemle 3, 33–43. oldal

Gerő Márton – Hajdu Gábor (2015): Az egyéni kapcsolatháló nagysága, heterogenitása és a társadalmi integráció Magyarországon. socio.hu 2015/4 http://socio.hu/uploads/files/2015_4/gero_hajdu.pdf (utolsó látogatás dátuma: 2017. május 8.)

José Ortega y Gasset (1944): Korunk feladata. Budapest, ABC

José Ortega y Gasset (1995): A tömegek lázadás. Budapest, Pont Könyvkereskedés

Kálmán C. György (2010): Egy nehéz nap Debrecenben. (Térey János: Jeremiás avagy Isten hidege.), Műút, 2010018 <http://www.muut.hu/korabbilapszamok/018/kcgy.html> (utolsó látogatás dátuma: 2017. május 22.)

Kristóf Luca (2011a): A magyar értelmiség reputációja. Ph.D. értekezés, Budapest http://phd.lib.uni-corvinus.hu/573/1/Kristof_Luca.pdf (utolsó látogatás dátuma: 2017. június 14.)

Kristóf Luca (2011b): Elitkutatások Magyarországon (1989–2010). In: Kovách Imre (szerk.): Elitek a válság korában. Magyarországi elitek. Budapest, Argumentum Kiadó, 37–56. oldal

Kristóf Luca (2021): Kultúrcsaták. Kulturális elit és politikai elit a mai Magyarországon. Budapest, Gondolat Kiadó

Kovách Imre – Hajdu Gábor – Gerő Márton – Kristóf Luca – Szabó Andrea (2016): A magyar társadalom integrációs és rétegződésmodelljei. Szociológiai Szemle 26(3): 4–27. oldal

Kovách Imre (2017): Fogalmak és megközelítések. In: Kovách Imre (szerk.): Társadalmi integráció. Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, Szeged, Belvedere Meridionale Kiadó, 7–19. oldal

Mocsár Gábor (1981): Délibábjaim városa. Budapest, Magvető Kiadó

Mosca, Gaetano (1939): The Ruling Class. New York, McGraw Hill

Pareto, Vilfredo (1963): A Treatise on General Sociology. (1915-1919) New York, Dover

Pareto, Vilfredo (1983): The Mind and Society: a Treatise on General Sociology. New York, Harcourt, Brace and Company

Spengler, Oswald (1994 [1918]): A nyugat alkonya. Budapest, Európa Kiadó

Szalai Erzsébet (2001): Gazdasági elit és társadalom a magyarországi újkapitalizmusban. Budapest, Aula Kiadó

Szelényi Szonja – Szelényi Iván – Kovách Imre (1995): The Making of the Hungarian Postcommunist Elite. Theory and Society 24:697–722

Utasi Ágnes (2002): A bizalom hálója. Mikrotársadalmi kapcsolatok, szolidaritás. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó

Weber, Max (1987): Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai.
Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

Nyilvántartási szám: DEENK/131/2024.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Béres-Áfra Zsuzsa
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10057752

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (4)

1. **Béres, Z.:** A hely szelleme: A debreceniség szociológiai szempontú vizsgálata a helyi kulturális eliten belül.
Stud. litt. 60 (1-2), 49-62, 2021. ISSN: 0562-2867.
DOI: <http://dx.doi.org/10.37415/studia/2021/1-2/49-62>.
2. Kerülő, J., **Béres, Z.:** Messze van Kisvárdá?
Kult. Köz. 11 (2), 85-97, 2020. ISSN: 0133-2597.
DOI: <http://dx.doi.org/10.35402/kek.2020.2.7>
3. **Béres, Z.:** A debreceni kulturális elit integráltsága.
Belvedere Meridionale. 31 (2), 184-196, 2019. ISSN: 1419-0222.
DOI: <http://dx.doi.org/10.14232/belv.2019.2.12>
4. **Béres, Z.:** A debreceniség mintázatai a helyi kötődésű kulturális elitben.
Szkholion. 1-2, 68-78, 2019. ISSN: 1785-0479.

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

5. **Béres, Z.:** Cultural elite in a local space.
Intl. J. Rel. "Accepted by Publisher" (-), -, 2024. ISSN: 2633-3538.

Magyar nyelvű konferencia közlemények (1)

6. **Béres, Z.:** Debrecen meghatározó kultúráképző és -formáló személyiségei - Kulturális elit a keleti régióban.
In: Tavaszi Szél - Spring Wind 2017 III. Kötet / Keresztes Gábor, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 316-323, 2017. ISBN: 9786155586187

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (2)

7. **Béres, Z.:** A panelek és a lakótelepek társadalmi hatásai az 50 éves Petőfi téri magasház távlatából.
In: 24 emelet 24 történet: 50 éves a Petőfi téri magasház / Löki Viktor; Szőlösi Zsombor, Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár, Debrecen, 242-245, 2023. ISBN: 9789639946217
8. **Béres, Z.:** Kultúrafogyasztási szokások Gyergyóremetén.
In: Gyergyóremete társadalma : A gyermekes háztartások szociológiai vizsgálata. Szerk.: Loncsák Noémi, Nemes-Zámbó Gabriella, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 102-115, 2023. ISBN: 9789636151256

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (2)

9. **Béres, Z.,** Ladancsik, T., Maszlag, F., Nemes-Zámbó, G.: Változások a családban.
Metszetek. 8 (4), 147-151, 2019. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2019/4/11>
10. **Béres, Z.:** Gyönyörű királynők és harcos lovagok.
Metszetek. 6 (2), 229-231, 2017. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2017/3/12>

Magyar nyelvű konferencia közlemények (1)

11. **Béres, Z.:** A posztadoleszcencia hatása a párválasztási szokásokra.
In: PEME XI. PhD Konferencia Előadásai [elektronikus dokumentum]. Szerk.: Koncz István, Szova Ilona, Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület, Budapest, 17-22, 2015.
ISBN: 9789638991560

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományterületi ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2024.04.09.

